

za vsakogar, ki se bodisi učenjaško bodisi v pedagoški praksi hoče soočiti s problemi nasilja in njihovimi viri v sistemih vzgoje in izobraževanja.

Darko Štrajn

DOI: [https://www.doi.org/10.32320/1581-6044.30\(1-2\)167-171](https://www.doi.org/10.32320/1581-6044.30(1-2)167-171)

Prikazovanje ljudskih hudičev v šolstvu: k moralni paniki v izobraževanju

Grant Rodwell, *Moral Panics and School Educational Policy*.

London: Routledge, 2018.

Knjiga dolgoletnega ravnatelja in profesorja Univerze na Tasmaniji Granta Rodwella z naslovom *Moralna panika in šolska izobraževalna politika* se sklicuje na široko navzočo izkustveno plat fenomena moralne panike, kakršno srečujejo zlasti šolarji, učitelji, starši, člani šolske skupnosti, pa tudi politiki in osebe, odgovorne za vzgojo in izobraževanje v ZDA, Veliki Britaniji in predvsem v Avstraliji: v tem smislu je v svojem empiričnem delu pretežno ali vsaj deloma geografsko zamejena. Obravnavni primeri njenega »izbruha« so po svoji vsebini in trenutku vznika zelo raznoteri in presenetljivo večplastni: od pojava stripov v mladinski kulturi, rasizma, islamofobije, nasilnih video igraric, spolne vzgoje, šolske arhitekture in pedagogike, če naštejemo le nekaj primerov iz knjige.

Moralna panika je v svojem temelju izrazito multidisciplinarni koncept, s katerim so se doslej največ ukvarjali sociologi; Rohloff in Wright (2010) vidita v njej dominantno sociološki pojem, pri katerem poskušamo razložiti oblike pretirane reakcije na zaznani družbeni problem. Z njo definiramo vrsto prekomernih reakcij na določeni široko zaznani problem in vsakič je dojeta kot dramatična grožnja etabliranemu družbenemu stanju, ki lahko naruši ravnovesje samega sistema. Njene pomembne dimenzije so nerealnost same grožnje, emocionalna pretiranost in to, da je dojeta na način posega v »normalnost« in »normnost«, torej predvsem kot poseg v družbeno moralo, največkrat pa jo spremljata identifikacija »grešnega kozla« (Herdt, 2009) in iskanje krivca.

Različne kulture so stoletja, morda tisočletja ustvarjale moralno paniko. Pričevanja o usodni vlogi čarovnic, dojetih in predstavljenih kot »ljudskih hudičev«, so že bila rezultat ustvarjene množične panike; ravno omenjena prisposoba vloge ljudskih hudičev je med njenimi interpreti ostala nadvse popularna. Običajno se panika pojavi nenadno, ugotavlja Rodwell, kot kakšen meteorski roj ali dež – podobna je spektaklu astronomskega dogodka v vesolju, ki ga mnogi opazujejo s fascinacijo –,

in zato je takšna metafora, slikovito dodaja, tudi uspešna, kajti tudi nastopi moralne panike so večinoma kratkotrajni, dramatični in radi pritegnejo široko pozornost. Razen tega kot kakšen Halleyjev komet spremeni našo dojemanje družbenih procesov in končno pogosto vplivajo na razvoj in spremembe v šolskem sistemu ter njegovih izobraževalnih politikah. Izraz je prvi uporabil britanski sociolog Jock Young (Thompson, 1998), ki je opazil navadno močno povečano javno pozornost do statistik menda dramatičnega porasta zlorabe drog. Dogodek je vznemiril policijo, ta je ustanovila posebne oddelke in priprla večje število ljudi – in prav spiralni učinek v podobi interakcije med različnimi deli družbenega sistema predstavlja bistveni element vznika in razvoja moralne panike. Vse od oblikovanja pojma od sedemdesetih let prejšnjega stoletja, od trenutka vstopa v znanstvene razprave, se danes zanimanje širi v smeri akademskega in hkrati tudi bolj laično obarvanega diskurza, še zlasti v preseku zelo različnih področij – od sociologije, politologije, komunikologije in medijskih študij. Njegova teža se ohranja in ne pojenja, v največji meri niha, širi se le interpretacijski diapazon pristopov.

Sam izraz »moralna panika« je po svoje populariziral že Marshall McLuhan v svojem delu *Understanding Media* (1964) in predlagal, da bi morali pod drobnogled vzeti same medije, ne zgolj sporočila, ki jih ponujajo. Vloga medijev je kajpak ključna pri raziskovanju politike nastanka kriz, nasilja, strahu in panike. V odločilni eri učinkovanja spleta in družbenih omrežij je učinkovanje moralne panike postalo še intenzivnejše in strah, ki mobilizira in obvladuje množice, lahko resno ogrozi delovanje družbe in njeno blagostanje. Pri moralni paniki gre prav za anticipacijo tega, da bo strah ogrozil množice; pri tem je lahko namišljen ali realen. Britanski sociolog Stanley Cohen je prvi empirično raziskal in teoretsko nadgradil t. i. procesni model moralne panike, še zlasti ob analizi močnih reakcij medijev, javnosti in nosilcev družbenega nadzora na britanske mladostniške nemire med t. i. modi in rokerji (*Mods and Rockers*) v šestdesetih letih prejšnjega stoletja. Po njegovem postane kombinacija stanj, okoliščin in oseb v nekem trenutku dojeta kot grožnja družbenim vrednotam in redu; potem je skozi množične medije javnosti predstavljena v stilizirani in stereotipni obliki; nosilci javnega mnenja in stroka nato vzpostavijo antagonizem glede moralnih vprašanj, diagnoz in rešitev; na koncu sledi bodisi »sprostitve« in začetno dramatično stanje izgine ali se celo poslabša.

»Dramatizacijski« lok v moralni paniki je hitro prepoznaven (Thompson, 1998): na začetku je nek dogodek, lahko v povezavi z določeno osebo, opredeljen kot alarmanтна grožnja obstoječemu družbenemu redu in razmeram, vzpostavljenim vrednotam in interesom; potem mediji,

še bolj izrazito v času vse večje tabloidnosti in senzacionalizma, skozi informacijske kanale posredujejo grožnjo ali jo celo ustrezno napihnejo; zaskrbljenost javnosti se ustrezno poveča; sledi reakcija državnih oblasti, politike in javnih voditeljev ali strokovnjakov; na koncu moralna panika izgine ali celo povzroči družbeno spremembo. Njena »uspešnost« vznikle v odvisnosti od tega, kaj bo postavila v središče dogajanja kot grožnjo: če bo zajela tisto najbolj dragoceno na lestvici vrednot in posegla v del, ki je občutljiv na ideološke predstave, ali celo v psihološke idealizirane predstave neke družbe, se bo pričakovano odvila intenzivneje in zavzela obširnejši prostor v javnem dogajanju. Če je uglasena z obstoječimi napetostmi v družbi (Cohen, 2002), bo podobno vzplamtela in delovala hitreje.

Bolj družbeno interpretacijsko konotirano dojemanje namesto klasičnega razumevanja moralnih panik kot nepovezanih epizod kolektivnega vedenja skuša te razumeti kot simptome napetosti in bojov v kontekstu širših družbenih sprememb na področju kulturne in moralne regulacije (Thompson, 1998: 140). V tem smislu izhajajo tovrstne interpretacije iz nekakšnih durkheimovskih »družbenih dejstev« in moralna panika nam posledično razkriva mesta nastajajočih diskurzov ter manifestira tisto, kar se dogaja pod površjem. Je nekakšen »obliž na koži družbenega« in služi kot produktivno mesto za intelektualna prevpraševanja in intervencije v realnem času (Lumby in Funell, 2011). Procesni ali postopkovni model v raziskavah moralne panike je Stuart Hall nato dopolnil z analizo državnega aparata, ki stopa na mesto Cohenovega konteksta družbenega nadzora in vpeljuje prakse hegemonije, tj. povečanega vpliva države na zasebno področje družine, prostega časa in vsakdanjega življenja v duhu Gramscijeve »civilne družbe«. Povedano drugače: če je Cohen analiziral predvsem kulturo družbenega nadzora in tega, kako se v njej oblikuje moralni konsenz, je Hall poudarek prenesel v razlago boja oblasti za ohranitev lastne hegemonije in dominantne ideologije (Cricher, 2003). Zato se lahko moralna panika obnaša in učinkuje kot zvočnik dominantne ideologije; skozi vlogo nekakšnega zdravega razuma se vsakič oglašja kot opozorilni znak, deluje bolj v vlogi ideologije in družbene kohezije ter je izraz praks oblasti (McRobbie, 1994). Kot takšna je pri Hallu izpostavljena kot ustrezen izraz vladajoče hegemonije, poudarki v britanski tradiciji (Young, Cohen, Hall), kjer je pojmovno povezana z delovanjem ideologije, množičnih medijev, modelov družbenega nadzora, pa se v ameriški preusmerijo bolj v psihološko razlago formacij kolektivnega obnašanja in tudi v razprave o delovanju družbenih gibanj (Thompson, 1998).

Kasneje sta Erich Goode in Nachman Ben-Yehuda (1994) predlagala drugačen način ali model, v študijah običajno opisan kot atribucijski in družbeno konstruktivističen. Po njunem lahko družbeno stanje označimo

za moralno paniko, če izpolni pet različnih kriterijev: priti mora do povišane stopnje zaskrbljenosti med ljudmi, povečati se mora navzočnost sovražstva, usmerjenega proti deviantni skupini, obstajati mora javni konsenz, da določena oblika deviantnosti predstavlja grožnjo družbi, priti mora do nesorazmerja med domnevno grožnjo v primerjavi z objektivno grožnjo družbenemu redu, obenem pa bo veljalo tudi, da je moralna panika stanje, ki je kratkotrajno.

Avtorja svoj pristop družbenega konstruktivizma zgradita na dvoemu, da lahko družboslovne znanosti ponudijo ustrezno razlago ali celo rešitev problemov. Bolj se zdi, da ti ne obstajajo »po sebi«, predstavljati si jih je mogoče le kot neke vrste družbene konstrukte – in zato je tudi moralna panika posledica, kot pravi Critcher (2003), premišljenega delovanja moralnih interpretatorjev oziroma »podjetnikov« (*entrepreneurs*), ki svojo agitacijo izvajajo za lastne potrebe in iz svojih zasebnih interesov. V tem smislu delujejo kampanjsko in v želji, da bi mobilizirali javnost. Njihovo vlogo je predvidel že Cohen v svojih fazah procesnega modela moralne panike: po vzniku družbene grožnje in vključitvi medijev je vloga moralnih interpretatorjev v prepričevanju družbe, da oblikujejo politiko z določenih moralnih vidikov in ustvarjanja novih norm, čemur nato sledi še vključitev strokovnjakov in poznavalcev z idejo iskanja možnih rešitev nastalega problema, dokler moralna panika ne izzveni.

V kontekstu šolskih izobraževalnih politikih je moralna panika pogosto posledica takšne ali drugače oblike zaznavanja žaljivih prevladujočih družbenih vrednot ali znanja – ki jih pogosto določajo vlade in šolske oblasti, včasih tudi izobraževalna politika v državi. S tem vpliva na večino članov šolskih skupnosti, torej na starše, učitelje in administratorje – pa tudi na študente izobraževalnih študij, visokošolske in univerzitetne predavatelje, ki želijo razumeti nujnosti, ki podpirajo politiko in prakso šolskega izobraževanja. Rodwellovega knjiga se vrača k reprezentativnemu nizu primerov moralnih panik, ki so vplivale na šolski sistem ali imajo posledice v sferah vzgoje in izobraževanja, bodisi v primeru uporabe alkohola in drog, telesne pripravljenosti in debelosti, spolne vzgoje, rasizma in islamofobije, pedagogike in kurikuluma, vpliva množičnih medijev, standardov poučevanja in ocenjevanja.

Vendar analiza moralne panike v šolskem ali izobraževalnem sistemu velikokrat terja vpotegnitev še ene dimenzije, odvisna je namreč tudi od bolj ideoloških komponent in obenem včasih še od politične ideologije opazovalca: na neki način bo njena interpretacija ali celo nastop, ocenjena stopnje »ogroženosti«, vloge moralnih interpretatorjev in pričakovanih dejanj bolj zavezana presoji tistega, ki jo opazuje. V tem smislu avtor opozarja, da je zaradi težav pri iskanju »ljudskega hudiča« treba kritično

oceniti tudi njihovo vlogo v situacijah, povezanih z izobraževanjem in šolskim sistemom, in to v dveh perspektivah. Zlasti se moramo zazreti v zgodovino moralne panike in upoštevati tudi takšne pojave, kot so politični motivi, ki jo podpirajo v okvirjih šolskega izobraževanja, ali morda njene širše družbene povezave. Vzemimo primer: če preučujemo moralno paniko, povezano z islamofobijo, v šolah ali v izobraževalnih procesih, je nujno presojati fenomen in stopnje islamofobije v globalnem političnem in družbenem prostoru, obenem tudi njene zgodovinske okoliščine, končno pa moramo ugledati vznik moralnih panik, ki temeljijo na islamofobiji, v širšem sklopu šolskega izobraževanja v neki državi. Za nekoga, ki ima npr. do beguncev in migracij izrazito pozitivno in empatično stališče, ker v beguncih ne želi videti ljudskih hudičev, bo pogled na statistike in posamične dogodke močno drugačen, čeprav lahko navzočnost ali migracija muslimanov v nekem okolju sproži širjenje strahu in druge psihološke reakcije v množici z nepredstavljivimi posledicami.

V tem smislu avtor obravnava šolsko izobraževalno politiko skozi vzroke in vplive moralne panike v šolah po Avstraliji, Ameriki in Združenem kraljestvu. Intenzivna družbena usmerjenost na teme, kot so istospolne poroke, varne šole (*safe schools*) in islamofobija, po njegovem nesporno povzroča prekomerno tesnobo in strah v šolah, kar vpliva na učence, učitelje in starše na različne načine. Povzročena škoda bo nedvomno manjša, če njene izbruhe v šolski skupnosti pospremimo z razumevanjem motivov ob njene izbruhu. V tem smislu velik del izobraževalne politike v Avstraliji moralna panika dobesedno »poganja« pri tem sledi podobnemu trendu na mednarodni ravni.

Da izbruhe tesnobe, strahu in ogorčenja nad nekim družbenim vprašanjem tudi v izobraževalni politiki ustvarjajo »moralni provokatorji«, kot pravi, se zdi pravilo; ti običajno niso del izobraževalne skupnosti, nanjo gledajo od zunaj in preprosto pritisnejo na gumb, s kateri sprožijo globoko zakoreninjene predsodke ali motive. Moralni provokator bo, za razliko od moralnega motivatorja, namerno ustvaril strah in ogorčenje, da bi pridobil pozornost medijev in javnosti, pri čemer vsaka panika sledi podobnemu vzorcu. Da bi njihov vpliv na šolsko skupnost zmanjšali, moramo najprej razumeti, kaj panika je, kdo so provokatorji in kdo motivatorji, končno pa razgaliti tudi motive politikov.

Avtorjev sklep je, da ob empirični analizi nujno rabimo zgodovinsko. Da bi na primer razumel otroško in mladostniško spolnost, moramo poznati zgodovino velikih strahov in stresov, ki so jih prenesli družbeni prevrati prve svetovne vojne, vse od idej o obrezovanju žensk, medvojnih socialnih higienskih gibanj in do današnje družbe tveganja, o kateri govori Ulrich Beck. Nastanek avstralskega nacionalnega kurikuluma je uvedel

nove obveznosti v obravnavo moralne panike znotraj šolskega izobraževanja in utegne približati Avstralijo ravni tiste v ameriškem šolskem sistemu, prognostično dodaja Rodwell. Trenja med konkurenčnimi verskimi in sekularnimi perspektivami ter vedno večjim vplivom globalizma in internacionaliziranega šolskega izobraževanja, vpliv paradigem družbe tveganja, povečani vpliv krščansko obarvane desnice in medijski diskurz že zgolj na področju programov spolne vzgoje kažejo na težjo po nenehnem prilagajanju in ponazarjajo ranljivost mladine na moralno paniko.

Kako tiste, ki so prizadele šolsko izobraževanje od začetka devetnajstega stoletja, vplivajo na sedanjo šolsko politiko? Raziskave so pokazale, da so mladi še posebej dovzetni zanje in da se z razvojem družbenih medijev vpliv in obseg moralne panike na šolsko izobraževanje eksponentno povečuje. V tem smislu segajo njeni primeri v vrhove politike, njihovi učinki pa so dovolj močni, da se nekateri politiki odločijo za njihovo zlorabo v svoje politične namene. Teorija moralne panike se je od svojega zgodnjega osredotočanja na deviantno vedenje mladostnikov bistveno transformirala in Rodwellova monografija se s sklicevanjem na njene zgodovinske okoliščine, še zlasti v povezavi s spolno vzgojo in njene druge družbene oblike, na primer tiste povezane z debelostjo, loteva predvsem konkretnih vprašanj; čisto konkretno še zlasti, kako je z moralno paniko varnih šol avstralski nacionalni kurikulum dosegel nove ravni politizacije, a hkrati ponuja intriganten vpogled v prepletanje kurikularnih konceptualizacij v kombinaciji s teoretskimi vidiki moralne panike in družbe tveganja. Izsledki iz knjige bi še zlasti morali pritegniti znanstveno srenjo, oblikovalce politik in učitelje, ki morda doživljajo, so doživeli ali poročajo o neki obliki moralne panike. Kdor bo znal nekatera spoznanja prevesti v domače in nam bližnje razmere, se bo s tem izognil potencialnemu očitku, da je besedilo v svoji empiričnosti manj zanimivo za evropski kulturni in tudi v šolski prostor.

Literatura

- Cohen, S. (2002) *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers* (3rd ed.). London: Routledge.
- Critcher, C. (2003) *Moral Panics and the Media*. Buckingham: Open University Press.
- Goode, E. in Nachman B.–Y. (1994) *Moral Panics: The Social Construction of Deviance*. Oxford: Blackwell.
- Herd, G. [ur.] (2009) *Moral Panics, Sex Panics: Fear and the Fight over Sexual Rights*. New York: New York University Press.

- Herd, G. (2009) Introduction: Moral Panics, Sexual Rights, and Cultural Anger. V: Herdt, G. [ur.], *Moral Panics, Sex Panics: Fear and the Fight over Sexual Rights*, str. 1– 46. New York: New York University Press.
- Lumby, C. in Funnell, N. (2011) Between Heat and Light: The Opportunity in Moral Panics. *Crime, Media, Culture* 7(3), str. 277–291.
- McRobbie, A. [ur.] (1994) *Postmodernism and Popular Culture*. London: Routledge.
- McRobbie, A. (1994) The Moral Panic in the Age of Postmodern Mass Media. V: A. McRobbie [ur.], *Postmodernism and Popular Culture*, str. 198–219. London: Routledge.
- McLuhan, M. (1964). *Understanding Media: The Extensions of Man*. London: Routledge.
- Rohloff, A. in Wright, S. (2010) Moral Panic and Social Theory: Beyond the Heuristic. *Current Sociology* 58(3), str. 403–419.
- Thompson, K. (1998) *Moral Panics*. London: Routledge.
- Boris Vezjak*

DOI: [https://www.doi.org/10.32320/1581-6044.30\(1-2\)171-177](https://www.doi.org/10.32320/1581-6044.30(1-2)171-177)